

MEHMET CEMAL ÖZTÜRK
(Istanbul)

MEŞİHAT ARŞIVI SICIL KAYITLARINA GÖRE,
BOSNALI KĀDİ VE ÂLİMLERİN BİYOGRAFİLERİ
DAİRE-İ MEŞİHAT-İ İSLAMİYE
SİCİL ŞU'BESİ 1879-1909

Anahtar kelimeler: Bosna, meşihat, sicil, kadı, Sultan II. Abdülhamîd.

Osmanlı Devleti'nin ortaya çıkışından, yıkılışına kadar devam eden süreçte ulemâ; müderrislik, kâdılık, imamlık, hatiplik, müezzinlik vazîfelerini ifâ ederek devlet hizmetini yürüttüğü gibi aynı zamanda siyâsî, sosyal, askerî, iktisâdî ve kültürel hâdiseler de etkili olarak devletin gelişâtına yön veren elitin en önde gelenleri arasında yer almıştır.

Sultân II. Abdülhamîd Hân döneminde, devlet çalışanlarına âid sicil kayıtları daha evvel mevcut olmayan Sicill-i Ahvâl komisyonunun kurulmasıyla derli toplu tutulmaya başlanmış, böylece arşivler daha düzene girmiştir.

Şer'iyeye memurları için de ayrı bir komisyon teşkil edilmiş ve Meşihat tarafından başkanlığına Âyân Tâhir Efendi getirilmiş ve Memurîn-i Şer'iyeye Sicill-i Ahvâl Komisyonu kurulmuştur.

Bu komisyon, memurlardan ismi, mahlası veya künyesi, babası memurînden ise rütbesi, maruf zevattan ise hangi sülâleye mensûb olduğu, vazîfeye başlama tarihi, sırasıyla hangi memuriyetlerde bulunduğu, her birinde ne kadar maaş veya harcırah aldığı, rütbe ve nişanları, tahsili liyâkat dereceleri varsa azil, ta'yîn ve muhakemeleri, gayr-i müslim teb'adan ise milliyetinin kaydını tutmuştur.

Şer'iyeye memurlarına âid sicil kayıtları 6382 dosya ve 7 defterden oluşmakta olup, İstanbul Müftülüğü, Şer'i Siciller Arşivin'de bulunmaktadır. Dosyaların bazılarında mükerrer numara verildiğinden dosya sayısı 5692 olarak karşımıza çıkmaktadır. Tutulan kayıtların hepsi

çeşitli sebeplerle günümüze ulaşamamıştır. Mesela, memurların başka yer ve vazifeye tayin edildiklerinde dosyaları da gönderilmiştir. Ancak ne kadar dosyanın gönderildiği tesbit edilememektedir. Dolayısıyla mevcut kayıtlar tam ve eksiksiz değildir.

Dosyalarda, tercüme-i hal varakalarından başka tercüme-i hal hülasaları, nüfus tezkireleri, hizmet cetvelleri, imtiyazname, icâzetnâme, şehâdetnâme, nişan beratı, tayin azil evrakları gibi belgelerin yanısıra bazen evrak sahibinin yazdığı bir kitap veya makalesinin de çıktığına şahid olunmaktadır.

Bu dosyalarda yer alan bilgiler, memurun bağlı olduğu daire tarafından onaylandıktan sonra kaydedilmek üzere sicile gönderilerek defterlere işlenmiş bu suretle Sicill-i Ahval Defterleri ortaya çıkmıştır. Sicil komisyonu tarafından hazırlanan defterlerin sayısı 200'e ulaşarak 92.000'den fazla memurun biyografisini ihtiva etmektedir.

Meşihat Arşivi, Ulema Sicil dosyalarından araştırılarak yayınlanan ilk eser, Ebu'lula Mardin'in *Huzur Dersleri I ve II (1951-1966)*'dir. Daha sonra Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*'nı (ilk baskısı 1980) kaleme almıştır.

Sicill-i Ahvâl dosyaları biyografik açıdan önem taşımakla beraber dönemin bürokratik ve sosyolojik profilini ortaya çıkaracak en birincil kaynakken, kullanımı sınırlı kalmaktadır. Bir sebebi yeteri kadar bilinmemesi iken diğer bir sebebi dosyaları kullanımda istenilen kişiye ulaşmadaki güçlüklerdir.

İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi'ndeki sicil kayıtlarında Bosna doğumlu kâdi ve âlimlerden on iki kişinin dosyası bulunmaktadır.

Bunlardan en eski tarihli H.1249, en yenisi H. 1315 tarihlidir. Dosyalar, Palanka nâibi Abdülhamîd Efendi, Ohri nâibi Abdülatîf Efendi, Fâtih ders-i âmlarından Hali Efendi, Mecidiye Câmii kürsi şeyhi Hasan Hüsni Efendi, Bosna müftüsü İbrahim Efendi, Yanya nâibi Lütfullah Efendi, Karaburun müderrisi Mehmed Rüşdi Efendi, Rubcoz nâibi Mustafa Râgıb Efendi, Sinop müftüsü Sâlih Efendi, Gerze müderrisi Sâlih Hulusî Efendi, Üsküdar Mihrimâh Sultân Câmii kürsi şeyhi Tayyib Efendi ve Fâtih ders-i âmlarından Yusuf Efendi'ye âittir. Bu zatlardan başka, tez çalışmamız sırasında rastladığımız Beykozlu Mehmed Sâlih Efendi'yi iki sene Saraybosna kadılığı yaptığı için ve kaynak taraması sırasında rastladığımız Mehmed Cemalüddin Çavuşeviç hakkındaki bilgileri ek olarak tebliğimize aldık .

Biz bu zatları Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval Defterleri'nde, Ebu'lula Mardin'in *Huzur Dersleri* 'nde, Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmani*'sinde, Sadık Albayrak'ın *Son Devir Osmanlı Uleması*'nda ve Mehmed Zeki Pakalın'ın *Sicill-i Osmani Zeyli*'ne bakarak değerlendirdik ve dipnotlarda olanlara işaret ettik.

Bu kayıtların ortaya konmasıyla, ilmiye sınıfının idârî teşkîlat ve çalışma düzeni, hangi medreselerde yetiştikleri, ilmiye sınıfında cereyân eden olaylar gibi konular belgelere dayalı olarak incelenecektir.

1) *Lütfullâh bin Sâlih Efendi – Yanya Nâibi*

1272/1855'te Bosna-Yayçe'de doğmuştur. Orada ilk tahsilini yaptıktan sonar hususi medresede, Mülteka, Dürer, Ferâiz, Tarîkat-i Muhammediye, Şir'atü'l-İslâm, Tuhfe-i Vehbî ve Gülistân okumuştur. Osmanlı lisanı ile Arapça ve Hırvatça okuyup yazmaktadır.

Bosna meclis-i ilmiyesinde imtihanlarını vererek icâzet almıştır. 1874-1891 yılları arasında, Yayçe şer'i mahkeme kâtibi, niyâbet-i şer'iyeye memuru, önce vekâleten sonra asâleten Tuzla-i Zîr niyâbetine tayin edilmişse de dört ay kadar vazifeden sonra, idarenin gayr-i müslimlerden olmasından dolayı müslümanların rahat ve saâdetleri kaybolmakta olduğundan verdiği dilekçe üzerine 1890'da Yanya vilâyeti Meçova kazası şer'i ahkâm işleri kendisine verilmiştir.¹

2) *Halil Efendi – Fâtih Ders-i âmlarından*

Babasının ismi Murad'dır. Bosna'da 1251/1835'te doğmuştur. İlk tahsilini Bosna'da tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve Fâtih ders-i âmlarından meşhûr Tikveşli Yusuf Efendi'den [v.1336/1920]² icâzet alarak kendisi de müderris olmuş ve muhtelif ruuslar almıştır. 1308/1890'da İbtidâ Hâriç, 1317/1899'da Hareket-i Hariç ve 1322/1904'te İbtidâ Dahil rütbeleri tevcih olunmuştur. Huzur derslerine muhatap olarak katılmıştır. 1327/1911'de vefat etmiştir.³

3) *Sâlih Hulûsi Efendi – Sinop-Gerze Müftüsü*

Babası Rodosluzâde Ömer isimli bir tüccardır. 1274/1858'de Bosna'da doğmuştur. Annesinin ismi Ayşe'dir.

İbtida ve Rüşdiye tahsilinden sonra 1289/1872'de icâzet almıştır.

¹ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyeye Arşivi, Dosya No 749.

² Tikveşli Yusuf Ziyâeddin Efendi, 1250/1834'te Tikveş'te doğmuştur. İstanbul'a gelecek medrese tahsilini tamamlamıştır. Te'lifi yoktur. Ancak, Karınabadlı Ömer Hilmi, Manastırlı İsmail Hakkı, Mahmud Es'ad Efendiler gibi tanınmış simalar yetiştirmiştir. Otuzaltı sene Huzur dersi muhatap ve mukarrirliğinde bulunmuş, siyasete bulaşmamış, sadece ilimle meşgul olmuştur. 1319/1903'te Arnavutluk'ta çıkan problemler üzerine oraya gönderilen nasihat heyetinin başkanlığını yapmıştır. Fatih camii sol maksurede ders verirdi. Vefatında da Fatih camii haziresine defnedilmiştir.

³ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyeye Arşivi, Dosya No 208, Ebu'l-ula Mardin, *Huzur Dersleri*, II/915, Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, s.35, Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmani Zeyli*, c. 19/s. 53-54.

Bosna'da Medreseye devm ederken çıkan ihtilalden 2 sene sonra İstanbul'a gelebilmiş ve Fatih civarında Haydarpaşa Medresesine⁴ kaydolarak Yeğeni(?) Mustafa Efendi'den 1313/1895'de icazet almıştır. Türkçe, Arapça, Farsça ve Boşnakça'ya aşina olup, Türkçe ve Arapça konuşup yazmaktadır, telifi yoktur.

Bursa Nurettin Çelebi Müderrisliği, Gerze Müderrisliği, Sahn Müderrisliğinden sonra, 1335/1919'da Kastamonu Vilayeti, Sinop Sancağı, merkez müderrisi olarak Küre Nahiyesinde tedrise başlamıştır.

Evil olup, uzun boylu, ela gözlü, buğday tenli ve azaları tamdır.⁵

4) *Derviş İbrahim Hakkı Efendi – Bosna Müftüsü*

Babası Şeyh Raşid Efendi ber-hayat olup, postnişindir. 1296/1880'de Bosna'ya tabi Karaboğaz köyünde doğmuştur. İlk tahsilini köyünde yaptıktan sonra Rabih (?) kasabesindeki Medresede, Tiran Medresesinde ve Bosna Medresesinde tahsilini tamamlamıştır. Türkçe okur ve yazar, anadili Arnavutça'dır.⁶

5) *Hafız Yahya Hayri Efendi – Ezine Naibi*

Babası müderris ve kurra imamlarından Hacı Yahya Efendi sülalesinden Hafız Hasan Efendi'dir. 17 Rebiülevvel 1262/15 Mart 1846 Pazar günü Saraybosna Bozacızade Hacı Hasan Ağa mahallesinde doğmuştur. Mahallesindeki Sıbyan mektebinden sonra Gazi Hüsrev Bey Medresesi Müderrisi Mustafa Hilmi Efendiden tahsil görmüştür. Arapça, Farsça ve Türkçe okur ve yazardı. Hırvatça ve Sırpça'yı da konuşacak kadar bilmekteydi. Telifi yoktur.

23 yaşında Saraybosna şer'i mahkemesine mülâzım, olarak başladığı vazîfesine Prepol niyâbetine, Yenipazar – Vasovik – Berane kazasının Karadağ hududunda devam ederek İstanbul'a gelmiş, şeyhülislamlıktaki bir imtihan sonucunda beşinci sınıftan şehadetname alarak Bosna-Kal'a (Gradaçac – Graçaniçe), Adana – Payas, Kastamonu – Bartın, Saruhan – Gördes ve Biga – Ezine nâibliklerinde bulunmuştur. 1318/1900 tarihinde vefat etmiştir.⁷

⁴ Haydarpaşa Medresesi, Fatih-Haydar'da, Haydar caddesi üzerinde, Bıçakçı Ali ve Haydar Hamamı sokakları arasında olup banisi Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Hadım Haydar Paşa (v. 1563)'dir. Mimarı Mimar Sinan'dır. Cami, çifte hamami çeşme ve tekkeden oluşan külliyyeye ilk müderris 1566'da tayin olmuştur. 1918'de Rumeli muhacirleri iskan edilmiş, 1980'e kadar Haydar Spor Kulübü olmuş, 1982'de vakıflar bekçi koymuş, 1997'de kapısına kilit asılmıştır.

⁵ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Arşivi, Dosya No 5334, Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, s. 274-275.

⁶ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Arşivi, Dosya No 5019

⁷ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Arşivi, Dosya No 1904, Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, s. 355-356.

6) *Abdülhamîd Hulûsî Efendi – Palanka Nâibi*

Yahşi Bey sülâlesinden Mustafa Hilmî Efendi'nin oğludur. 1265/1849'da Bosna vilâyeti Lubin kasabasında doğmuştur. Kasabadaki sıbyan mektebinden sonra Saraybosna Gâzî Hüsrev Bey medresesinde okumuş, ancak işlerinin yoğunluğundan icâzetnâmesini alamamıştır.

Arapça, Farsça, Türkçe, Boşnakça, Slavca ve Rumca konuşabilmekte ve Türkçe yazabilmekte idi. Telifi yoktur.

1868-1891 yılları arasında Bosna merkez vilâyet şer'iyeye mahkemesi, Banaluka sancağı Zepçe kasabası, Hersek mülhakatından Lubuşka kazasında, Aydın vilâyeti Marmaris kazası, Kosova – İpek sancağı Berane kazası, Yanya – Meçova kazası ve Kosova – Gaçka niyâbetliklerinde bulunmuştur.

Tercüme-i hâline Ferik Hüseyin Hilmi Paşa'nın hüsn-i hâl mazbatası eklidir.⁸

7) *el-Hâc Yusuf Sûdî Efendi-Fâtih Dersi-âmlarından*

Babası İbrahim Efendi, Çayniçe ulemâsından olup, lakabı "Hociç"tir. 1250/1835'te Çayniçe'de doğmuştur. İlk tahsîlini burada yapmış ancak icâzetnâme alamamıştır. Türkçe, Boşnakça ve Arapça konuşur, Türkçe ve Arapça yazardı. Telifi yoktur.

1281/1865'te Fâtih ders-i âmlarından, Sivaslı Halil Efendi'den icâzet almış, ve Sultan Abdülazîz devri Şeyhülislamı Hasan Fehmi Efendi'nin tensibiyle Fâtih camiinde derse çıkmıştır.

Sırlar, Mitroviça'yı istila ettiklerinde yerli hristiyanların teşviki ile evini basmışlar, kitaplarını çığnemişler, kendisi ailesiyle canını zor kurtarmıştır. Bu esnada icazetnamesi de kaybolmuştur. 1871'de Fâtih camiinde başladığı dersler beş yıl sürmüş, 1873'te ruus almış ve 1880'e kadar terfi etmiştir. Mazuliyet maaşı almamıştır.

Bosnalı talebelerinin dağılması üzerine 1889'da Yenipazar'ın merkezi olan Seniçe'ye gidip 1906'ya kadar orada müderrislik yapmıştır.

İstanbul'da, Edirnekapı civarında Hacı Muhyiddin mahallası, Helvacı sokağı, 12 numerada ikamet etmiştir. 1332/1916'da vafat etmiştir.⁹

Ek 1 Es-Seyyid Mehmed Sâlih Efendi – Üsküdar Nâibi

İstanbul-Beykoz (Boğaziçinde) Halvetî tarîkatından Hâfız Mehmed Efendi Tekkesi postnişini es-Seyyid eş-Şeyh Yahyâ Efendi (k.s.) (v.1246/1830)'nin oğlu olduğundan lakabı "şeyhzâde"dir.

⁸ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyeye Arşivi, Dosya No 2678.

⁹ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyeye Arşivi, Dosya No 3576, Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, s. 369-370.

1829'de Beykoz'da doğmuş, ilk tahsîlinden sonra Fatih camiinde Arapça ve fıkıh eğitimi almıştır. Türkçe bilmektedir. 1842-1892 yılları arasında, İstanbul kadısı Gelenbevîzâde Said Efendi'nin onayıyla, Bâb mahkemesine katip, katip yardımcısı, Manisa naibi, Üsküdar başkatibi, Rumeli sadareti vekayi katibi, Beykoz Kaza nâibi, Kartal kazası naibi, Adana'dan dördüncü rütbeden nâib, Diyarbakir liva nâibi, Dersim liva nâibi (3. Rütbeden Mecîdî nişân), Maliye Beytü'l-mâl dairesinde ve Üsküdar nâibliği vazifelerinde bulunmuştur. İşinden el çektilirmemiştir.

Mehmed Sâlih Efendi, 1286/1869-1288/1871 yılları arasında Bosna Niyâbet-i Şer'îliği ve Askerî Mahkeme başkitâbet vazifesini deruhde etmiştir.¹⁰

Ek 2 Bosna Reîsü'l-Ulemâsı Çavuşeviç Hacı Cemâleddîn Efendi

1285/1868 tarihinde Ferdiye kazasında, Ali Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İlk olarak babasından tahsîl etmiş daha sonra Bihke medresesinde Ahmet Sâbit Efendi'den okumuştur. 1303/1885'te İstanbul'a gelerek 1902'ye kadar Tokatlı Sâlih Efendi'den ve Of'lu Sâlih Efendi'den okumuş ve icâzet almıştır. Ayrıca, Nevşehirli Hacı Ali Efendi'den, Manastırlı İsmail Hakkı Efendi'den, Hâlis Efendi'den ders almış ve Mevlevî Şeyhi Es'ad Dede Efendi'den de hadîs-i şerîf, Arabî ve Farîsî okumuştur.

1920'de Mekteb-i Hukuk'tan mezun olmuş, 1921'de ruus alarak memleketine dönmüştür.

1903'te Saraybosna İbtida mektebi hocalığına, 1905'te Meclis-i Ulemâ Reisliği'ne, 1910'da Medresetü'l-Kuzat muallimliğine getirilmiştir. Yapılan seçimlerle iki defa Reîsü'l-ulemâlığa getirilmiştir.¹¹

Meşihat Arşivi'nde incelediğimiz sadece Saraybosna doğumlu kadı ve alimlerin dosyalarında ulaştığımız bilgileri değerlendirdiğimizde ulaştığımız sonuçlara göre; ikisi Gazi Hüsrev Bey'de olmak üzere beş kişi Bosna'da beş kişi İstanbul Fâtih medreselerinde tahsil görmüştür. Hepsî Türkçe okuyup-yazmaktadır. Hiçbirisinin telif eseri yoktur. Dördü nâib, ikisi Fâtih ders-i âmî, ikisi de müftüdür. En erken doğan, 1830 tarihinde Mehmed Sâlih Efendi, en geç doğan 1880 tarihinde Derviş İbrahim Hakkı Efendi'dir. Belgelerin tanzim tarihine göre de ilki 1894, sonuncusu 1911'e tekabül etmektedir. Görev yerleri, Bosna, Palanka, Yanya, Ezine, Fatih ve Sinop'tur. Sicil dairesince doldurulması istenen matbu evrakları kişiler kendi el yazıları ile doldurduğundan ve mühürleri ile mühürlediğinden ayrıca hatıra kıymetine haizdir.

¹⁰ İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Arşivi, Dosya No...; M. Cemâl Öztürk, "Hazret-i Pîr Seyyid Ahmed Raûfî El-Üsküdârî Hayatı ve Eserleri", *Üsküdar Sempozyumu I* (23-25 Mayıs 2003), c. II, s. 404-421.

¹¹ *Sebilü'r-Reşâd*, 1914, s. 12, sh. 296.

D. No: 3576-El-Hac Yusuf Sudi Efendi-Fatih Dersiâmı

İsmim el-hâc Yusuf, mahlasım Sûdî, pederimin ismi İbrahim Efendi'dir, lakabı "Hocik"tir. İsim ve mahlasım ile yâd olunmaktayım. Pederim memleketim ulemâsındandı. El-yevm ber-hayat değıldir. Devlet-i Aliyye-i Osmâniye teb'asındanım.

1250 [1835] sene-i hicriyyesinin ve 1249 sene-i Rûmiyyesinin Nisan'ı evâilinde ve Rebû'l-evvel'inin evâsıtında Bosna vilâyeti'inin Çayniçe kasabasında tevellüd ettim.

Memleketim mezkûr Çayniçe kasabasında kâin ibtidâi mektebinde mukadde-mât-ı zarûriye-i ilm-i dîni tahsîl ederek şehâdetnâme almağa muvaffak oldum. Boşnak ve Osmanî ve Arabî lisanlarını tekellüm ettiğim gibi, lisân-ı Osmânî ve Arabî ile icrâ-yı kitâbet ederim. Öyle âsâr-ı kalemiyim yoktur. 1281[1865] Fâtihi dersiâmlarından Sivaslı Halil Efendi'den icazet aldım, Sultân Abdülazîz zamanında meşhûr Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi'nin selefının tensîbiyle, Fâtihi câmiinde derse çıkdım. Memuriyet intihâbnâmem yoktur. İcâzetnâme yedimde mahfûzdu. Velâkin Balkan muhârebesinde, Sırpıların Mitroviçe'yi istilâ ettiklerinde, dâileri Mitroviçe'nin Banska nâhiyesinde bulunuyordum. Ol vakit nâhiye-i mezkûredeki hânemi yerli hristiyanların teşvîkî üzerine hânemi bastılar, kitaplarımı çiğnediler, ol esnâda beş-altı can âilemi tahlîs maksadıyla mezkûr icâzetnâmeyi kazâen zâyi' eyledim. Binâen-aleyh sûret-i musaddikasını takdîm etmek adîmü'l-imekândır.

1288 tarihinde Fâtihi câmii şerîfinden bed' ederek derse çıktım. Derse çıktığım tarihten beş sene kadar bilâ-maâş ders okuttum. Ba'dehu Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi'nin zaman-ı meşihatinde ve 1290 tarihinde bir kît'a ruûs-ı hümâyûna nâil olarak akabinde yani 1290 sene-i hicrîsinde 25 kuruş tarîk maâşına, ba'dehu 1293 tarihinde mikdâr-ı mezkûre daha elli kuruş zam olunarak 75 kuruş maâş aldım. Sonra [12]93 tarihinde maâşımıza 80 kuruş daha zam olunarak, ol tarihte 155 kuruş aldım 1295 tarihinde maâşımıza daha elli kuruş zam olunarak bu kere maâşım 205 kuruşa iblağ edildi. 1296 tarihinde daha elli kuruş zam olunarak ol tarihte maâşım 255 kuruş oldu. Ba'dehu 1297 tarihinde miktar-ı mezkûre daha 45 kuruş zam olunarak ol def'a da maâşım 300 kuruşa iblağ edildi ve miktar-ı mezkûru meşrutiyet idâresinin i'lânına kadar aldım. Ol tarihin akabinde umûm dersiâm maâşâtına zam vuku' bulduğundan bu kere maâşımız 500 kuruşa iblağ edildi. Tevârih-i muhtelif-e-i mezkûrede sebk eden zamâyime müteallik yedimde resmî tezâkir-i meşihatpenâhî mahfûzdu. Ma'zûliyet maâşı almadım ve ber-minvâl-i muharrer, ruûs-ı hümâyûn aldıktan sonra dersi akâyide getirip, talebemin Bosnalı olup, dağılması üzerine 1306 [1889] tarihinde Yenipazar sancağınınmerkezi olan Seniçe'ye gidip, orada ehâli tarafından gösterilen bir cihet tedrisine de müderris oldum. Bu hizmetim 1324'e kadar devam eylemiştir.

Derse çıkaldan beri infsâlîm vuku' bulmamıştır. Şimdiye kadar hiçbir sebeble taht-ı mahkemeye alınmış değılim.

Dersâdet'te, Edirnekapı civarında, Hacı Muhyiddin mahallesinin, Helvacı sokağında, 12 numarolu hânesinde mukîm olub, ve hâne-i mezkûrede yazıldığı ma'rûzdu.

1-Şevval-1320/1-Ocak-1903

جواب

اسم الحاج يوسف محله سودی در بدرمک اسمی اراهم اقتدی رفی حویلیک در اسم و فخرم اید یار او فخرم بدم مملکت
علاسن دی ایوم برجات دکلد دولت علیه عثمانیه کلمه سنندم

یک ایکوز سنک و یک ایکوز فرق طغوز سنه رویه سنک نیسان اولسنه و بریه اولونک اواسننه بوسنه و ایکوز
خانیجه نصیه سنده تولد ایلدم

مملکت دکور جانی نصیه سنده کاش ابتدای مکتبه معدمات ضروریه علم دینی تحصیل ادرک شهادتنامه ایضا موفق اولدم بوشتاق و عثمان
و عرب لونی تکلم ایدم کی لانی عثمانی و عربی اید اجرائی کت اولدم اوله انا رفلیم بو قدر یک ایکوز سنک برسنه هجره سنه
فاخر درسه علم ترکی سیرا اسلی خلیل اقدردن اجازت ادم سلطان عبدالعزیز زمانده شهر شیخ الاسلام حسن فخری
سلفنک نسیله فاخر جامعده درسه حقیقه مأمورت انجانامه بو قدر اجازتنامه بده محفوظدی و لکن بلیغان محاربه سنده
حرولورک مزوجری استیلا ایدکلرله داعیلری متروکیک باسنقه ناهیه سنده بولوردم اول وقت ناهیه مذکوره ده که خانی
برای خرنسینارک تشویقی اوزرنه خانمی باصد برکنار ای چندیل اول اتاده بش آلی جان عالمی تخلیص مقصدله مذکور اجازتنامه
فضا رضایع ایلدم نابو علیه صورت مصدق سنه تقدیم ایتیک عدم الامکاندر

یک ایکوز سنک سکر تاریخده فاخر بجا معترفه علم حرفدن بدو ایدره رک درسه حقیقه درسه حقیقه تاریخدن بش
سنده قدر لامعا شن درسن اوقتم بعده شیخ الاسلام حسن فخری انتری کله زمان مستخیزده و یک ایکوز طغان تاریخده
برقطعه رؤس همایونه ناکل اولورق عقیده یعنی یک ایکوز طغان سنه هجره سنده کیمیش نشن غرض طریق معاشنه
بعده یک ایکوز طغان اوز تاریخده مقدار مذکوره دهها ای غرض هم اولورق بئیش بش غرض معاش ادم صکره طغان
اوز تاریخده بی معاشر مکن غرض دهها اولورق اول تاریخده مؤز الی بش غرض ادم یک ایکوز طغان بش تاریخده
معاشنه دهها ای غرض هم اولورق بکره معاشر ایلکونش بش غرضه ابلاغ ایدری یک ایکوز طغان ای تاریخده دهها ای
غرض هم اولورق اول تاریخده معاشر ایکوز الی بش غرض اولری بعده یک ایکوز طغان بی تاریخده مقدار
مذکوره دهها فرق بش غرض هم اولورق اول دفعده معاشر اویسون غرضه ابلاغ ایدری و مقدار مذکور
مشروطیت ادرک اعلان قدر ادم اول تاریخک عقده عموم درسهام معاشنه غرضه ابلاغ ایدری و مقدار مذکور
غرضه ابلاغ ایدری تواریخ مختلفه مذکوره ده سبق ایدر ضابطه متعلق ایدره رسمیند اگر مستحقیقی محفوظله مغزوب
معاشی ادم و برمنوال محرز رؤس همایون ادرقه نکره درسی عقاید کتوب طبعه مک بو سنه ای اولوب طاعنه
اوزرنه یک اویسون آلی تاریخده کیم یا ایزنا غنک مرکزی اولان سنجه یه کیوبه اواره اهای طرفندن کورسین
برصرت تدسیسه ده مدرسن اولدم بو ختم سینگ اویسون بکره درسه قدر دوام ایلشد

درسه حقیقه ایدری الفصل وقوعولاشدر شدی به قدیمی بر سبب کت کاکم بئیش کلم

دیهادته ادره قوجورن حاجی محمد الیه محمد سنک حلاجی ز فاعنه
۱۰ نومردلی هانه سنده قیچ ایوب و هانه مذکوره ده یاز ایدی
مروضه

فاخر جامع
علاسن دی
مملکت
سنه
تاریخ

BİBLİYOGRAFYA

- Akgündüz, Ahmet, *Şer'îyye Sicilleri*, İstanbul, 1988-1989
Albayrak, Sâdık, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, İstanbul, 1996
Aydın, Bilgin – Yurdakul, İlhami – Kurt, İsmail, *Şeyhülislamlık – Bâb-ı Meşihat Arşiv Defteri Kataloğu*, İstanbul, 2006
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sicill-i Ahval Defterleri
Ebu'l-ülâ Mardin, *Huzur Dersleri*, İstanbul, 1966
Eraslan, Sadık, *Meşihat-i İslamiye ve Ceride-i İlmiye*, Ankara, 2009
İlmiye Salnamesi, İstanbul, 1334/1916
İstanbul Müftülüğü, Şer'î Siciller Arşivi Dosyaları
Oruç, Hatice, *15. Yüzyılda Bosna Sancağı İdari Dağılımı*,
acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5108/5736.pdf
Öztürk, M. Cemâl, “Hazret-i Pîr Seyyid Ahmed Raûfî El-Üsküdârî Hayatı ve Eserleri”,
Üsküdar Sempozyumu I (23-25 Mayıs 2003)
Pakalın, M. Zeki, *Sicill-i Osmani Zeylleri*, Ankara, 2010
Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmani*, İstanbul, 1308/1891-1311/1893
Zerdeci, Hümeyra, *Osmanlı Ulema Biyografilerinin Arşiv Kaynakları*, Ankara, 2008

MEŞİHAT ARŞIVI SICIL KAYITLARINA GÖRE, BOSNALI KÂDİ VE ÂLİMLERİN BİYOGRAFİLERİ DAİRE-İ MEŞİHAT-İ İSLAMİYE SİCİL ŞU'BEŞİ 1879-1909

Ozet

Osmanlı Devletinde ulema; bir taraftan müderrislik, kadılık, imamlık, hatiplik, müezzinlik gibi vazifelerle devlete hizmet ederlerken aynı zamanda siyasi, sosyal, askeri, iktisadi ve kültürel hadiselerle de etki etmek suretiyle devletin gidişatına yöne veren elit sınıfın önde gelenleri arasında yer almıştır. Sultan II. Abdulhamid döneminde ulema dâhil devlet çalışanları hakkında sicil kayıtları daha düzenli olarak tutulmaya başlanmış ve böylece arşivler de daha düzenli bir hal almıştır. Bu çalışma da amacımız İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde bulunan dosyalardan Bosna doğumlu kâdi ve âlimlerden dokuz kişinin sicil kaydını ortaya koymaktır.

Arşivde Bosna doğumlu ulemaya ait en eski dosya H.1249 (M.1833/1834), en yenisi H. 1315 (1897/1898) tarihli dir. Dosyalarda, kişilerin göreve geliş tarihi, görev yaptığı yerler ve tarihleri, maaşları gibi kayıtlar yer almaktadır. Bu kayıtların ortaya konmasıyla, ilmiye sınıfının idârî teşkilat ve çalışma düzeni, hangi medreselerde yetiştikleri,

ilmiye sınıfında cereyân eden olaylar gibi konular belgelere dayalı olarak incelenecektir.

Dosyalar, aşağıda adları zikredilen ulemayı içermektedirler: Palanka nâibi Abdülhamîd Efendi, Ohri nâibi Abdüllatîf Efendi, Fâtih ders-i âmlarından Hali Efendi, Mecidiye Câmii kürsi şeyhi Hasan Hüsni Efendi, Bosna müftüsü İbrahim Efendi, Yanya nâibi Lütfullah Efendi, Karaburun müderrisi Mehmed Rüşdi Efendi, Rubcoz nâibi Mustafa Râgıb Efendi, Sinop müftüsü Sâlih Efendi, Gerze müderrisi Sâlih Hulusî Efendi, Üsküdar Mihrimâh Sultân Câmii kürsi şeyhi Tayyib Efendi ve Fâtih ders-i âmlarından Yusuf Efendi.

BIOGRAPHIES OF THE BOSNIAN JUDGES AND SCHOLARS BASED ON THE INFORMATION FOUND IN THE RECORDS OF THE SHEIKHS ARCHIVES

Summary

Since its inception and until its end, the Ottoman Empire gave importance to the positions of the scholars, teachers judges, imams, preachers and muezzins just as it gave importance to the political social military economical and cultural events.

During the time of Sultan Abdulhamid II, the records of the government functionaries were written down. The government archives were thus organized in a more systematic fashion.

The names of nine scholars and judges of Bosnian background are extant in the Sheikhs Archives of the Istanbul Muftulugu.

The oldest goes back to the year 1249 AH while the most recent is dated 1315 AH. The following files are to be found: The Palanka deputy Abdulhamid Efendi, the preacher Halil Efendi in Fatih, the Bosnia Muftu Ibrahim Efendi. The Yanya deputy Lutfullah Efendi, the Sinop-Gerze Muftu Salih Hulusi Efendi, the Uskudar deputy Sâlih Efendi and the Fatih preacher Yusuf Sûdî Efendi.

The files indicate the enrollment dates, the various places with their corresponding dates, the salaries and such information.

The study of the records puts forward the life of the intellectual class, the administrative organization, the rules applying to the particular positions, the various schools and the events in the intellectual life of the time.

Key words: Bosnia, Sheikhs records, judges, Sultan Abdulhamid II.